

Práce s kolážemi při profesní přípravě budoucích učitelů

JANA KOUŘILOVÁ¹, YVONA MAZEHOVÁ²

Katedra pedagogiky a psychologie PF JU, Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice,
¹jkouril@pf.jcu.cz, ²mazeh@pf.jcu.cz,

Klíčová slova: koláž, profesní příprava učitelů, role, projekce

Abstrakt. Příspěvek představuje metodu práce s kolážemi při profesní přípravě budoucích učitelů. Koláže se využívá pro její projektivní potenciál, díky němuž je možné zachytit i neuvědomované motivace a postoje studenta k profesi učitele.

KOUŘILOVÁ J., MAZEHOVÁ Y.: **Use of collage technique in professional training of future teachers**

Key words: collage, professional training of future teachers, role, projection

Abstract. The paper describes the use of collage technique with future teachers with respect to their professional identity development. Collage techniques provides both conscious and unconscious motivations and attitudes towards profession, which can be worked on further training.

V rámci přípravy na povolání budoucích učitelů zařazujeme do programu seminářů hlubší práci s osobností studentů a to jak obecněji, tak i zcela specificky s ohledem na jejich profesionální orientaci a zvládnání náročné role pedagoga. Mezi metody uplatňované při práci se studenty patří práce s kolážemi, jejichž autory jsou samotní studenti. Cílem našeho příspěvku je uvést některé postřehy z této práce.

Koláž (z francouzského *collage* – nalepit) je technika užívaná v malířství a grafice, která komponuje dílo z výstřížků nalepováním na podložku. Výběr elementů koláže může být volen záměrně, asociací či může být založen zcela na náhodě. Podnětem ke koláži byl postup nazvaný G. Braquem a P. Picassem (1910) *papiers collés* (k sobě slepovaný papír), který spočíval původně ve vlepování útržků novin, voskového plátna, tapet, nálepek apod. do obrazu zátiší. Později P. Picasso, G. Braque a J. Gris využili možnou reliéfnost prostorově složeného papíru, ale také jiných materiálů (plechu, dřeva apod.), jak to odpovídalo prostorovým představám kubismu a jeho zaměření k věcné skutečnosti. Postupy koláže pak přijaly i další směry – futuristé, dadaisté, konstruktivisté. Technika koláže byla široce rozvíjena surrealismem, protože odpovídala surrealistickému principu objektivní náhody a asociací představivosti.

V psychologii a psychoterapii lze koláž považovat za metodu, která využívá fenoménu projekce (podobně jako kresba, hra atd.). – tzn. očekává se, že její autor prostřednictvím jednotlivých elementů (výstřížků, obrázků, nálepek apod.), jejich barevnosti, kompozice promítá do koláže své vnitřní obsahy motivy, přání, emoce atd.) bez možnosti své racionální korekce. Koláž v tomto smyslu chápeme jako projekční plátno, kam student (podobně jako při jiném způsobu práce klient) promítá svůj neuvědomovaný materiál v jeho symbolické, tedy „zašifrované“ podobě. Koláž tedy vypovídá o představách a osobních teoriích prostřednictvím metafor.

V případě vytváření koláže se nemusí autor oproti jiným výtvarným technikám (kresba, malba apod.) obávat své výtvarné „nezdatnosti“ a konfrontace s vlastními výtvarnými schopnostmi (není tímto faktem při své práci blokován). Máme zkušenost, že techniku koláže tak vesměs s chutí přijímají jak studenti, tak i klienti, kteří jinak nejsou ochotni k jiné výtvarné produkci.

Studenti ve svých kolážích pracují se symboly. „Symbolem se může stát zcela běžný předmět, který sice lze vnímat smysly, který však zároveň poukazuje na něco v pozadí ...“ (Kastová, 1990 in Wollschlagerová, Wollschlager, 2002, s. 23). Symbolem se tedy dle M. a G. Wollschlagerových (2002) může stát všechno, k čemu směřují lidské emoce. Řeč symbolů popisuje Fromm (1996 in Wollschlagerová, Wollschlager, 2002) jako jazyk, který může vyjadřovat prožitky, myšlenky, pocity jako by se jednalo o smyslové vjemy či události spojené s vnějším světem. Dle Fromma má tento jazyk jiné zákony než běžná řeč – dominují mu intenzita a asociace.

Metoda koláže a její hodnocení, resp. interpretace vychází z našich dlouholetých zkušeností s různými tématy koláží a v poslední době i ze zcela specifické práce s tématem Já jako pedagog ve všech jeho podobách a rolích.

V našich seminářích je úkolem studenta vytvořit koláž na téma „Já jako pedagog ve všech jeho podobách a rolích“. Student by měl k práci využít různých výstřížků, obrázků, reklamních materiálů (ale nikoliv fotek), které nalepí na papír velikosti A3 (či větší). Student může dokreslovat, zvýrazňovat či jinak dotvářet. Jeho úkolem je zobrazit svůj pohled na učitelskou profesi, v němž se mohou prolínat různé pohledy na dané téma (jak viděl učitelství dříve, nyní, jaký je jeho pohled do budoucna apod.), emoce spojené s učitelskou profesí, případné obavy apod.

Cílem koláže je, aby si student při vlastní tvorbě zpracoval, promyslel, ujasnil, přestrukturoval atd. své postoje, motivy a vztahy k profesi pedagoga. Přičemž nejde pouze o vědomé, tedy přiznáváné motivace a emoce, ale též o ty neuvědomované, které však mnohdy působení v budoucí profesi ovlivňují daleko zásadnějším způsobem.

Máme zkušenost, že již samotné zpracovávání tématu (které často studentům zabere několik hodin – zvláště pokud k práci přistoupí dostatečně zainteresovaně) vede k prohloubení jejich kontaktu s budoucí profesí a v jistém smyslu též ke katarzi. Studenti často uvádějí též postřeh, že pro ně tvorba koláže byla příjemnou, že jim umožnila pohled na svou budoucí profesi nejen prostřednictvím slov, jak jsou na to často zvyklí v jiných předmětech.

V seminářích pak následuje další fáze, kdy student sděluje, co pro něho jednotlivé elementy koláže a jejich uspořádání znamenají. Úkolem vedoucího semináře je pak zprostředkovat studentovi i další interpretace – nalézat i další propojení jednotlivých symbolů v koláži – právě těch, které si student neuvědomuje, nemá je zpracované, vědomě si je nespojuje, ale v koláži jsou promítnuty. Takovýto styl práce je samozřejmě náročný pro vedoucího semináře, který využívá nejen svého arteterapeutického vzdělání, ale své dlouhodobé zkušenosti s interpretací koláží jak v klinickém, tak neklinickém terénu. Zásady interpretace symbolických obsahů koláží není možné v tomto krátkém sdělení uvádět.

Na základě práce s kolážemi u studentů učitelství pro 1. stupeň je možno uvést některé závěry:

Studenti často uvádějí, že pro ně byla přínosná již samotná tvorba koláže – měli možnost si při práci některé své postoje ujasnit či strukturovat. Samozřejmě je též část studentů, kteří vytvoření koláže splní pouze formálně, bez prožitku – i takovou koláž je však možné interpretovat a dále s ní pracovat.

Pro studenty je někdy obtížné přistoupit na „metaforickou hru“ při interpretaci koláže – je pro ně těžké připustit (si), že koláž nese i obsahy, které oni sami nemohli cenzurovat.

Pokud jde o obsah koláží, nezřídka se stává, že studenti dají celému výjevu společný jmenovatel (čímž se ovšem odchýlí od původního zadání) – např. učitel jako kormidelník na lodi plné žáků.

Často se objevuje vyjmenovávání rolí bez prožitku, časté je též přeplnění symboly bez vyjádření vztahu mezi nimi. Obvyklé je zobrazení dílčích činností pedagoga bez uvědomění si širších souvislostí.

Někdy studenti jakoby nepochopí, že koláž není o dětech, ale o rolích učitele – tématu se tedy (vědomě či podvědomě) vyhnou, což poskytují možnosti různých interpretací.

Opakovaně též zaznamenáváme „nebezpečnou“ tvořivost, kdy za cenu chrlení tvořivých nápadů studenti často zapomenou na prožitek sebe sama.

Z práce s kolážemi a ze zkušeností s jejich interpretacemi můžeme usuzovat, že pouze někteří studenti chápou podstatu své budoucí role a své motivace k ní – a právě v tomto ohledu vidíme velké perspektivy práce s kolážemi.

Inspirací pro práci s kolážemi v předmětu tzv. osobnostní přípravy studentů může být i práce Hattinghové, která využila koláže pro verifikaci a doplnění seznamu rolí, které student anticipuje v budoucí profesi plnit. V jejím přístupu se ukazuje postupné zrání náhledu studenta. Vzhledem k tomu, že práci s kolážemi zařazujeme v první etapě studia, stejně tak i my uvažujeme o tom, že by bylo vhodné zařadit tento typ práce i do posledního ročníku přípravy a sledovat osobnostní posuny.

Literatura

- BALEKA J. 1997: Výtvarné umění. Výkladový slovník. Academia, Praha.
- HATTINGH A. 2003. Monitoring pre-service teachers perceptions about teacher roles through a practice-based education programme. Paper presented at 10th Biennial Conference EARLI, Padova, Italy, 26-30 August, Padova: CLEUP, 505.
- PROKOPOVÁ A. 2000: Jak se „zraje“ budoucím pedagogům (Osobnostní příprava očima studentů). In: Švec V. (ed.): Monitorování a rozvoj pedagogických dovedností. Paido, Brno.
- ŠVEC V. 2005: Studium implicitních pedagogických znalostí jako inspirace pro osobnostní přípravu učitelů. In: Švec V. (ed): Od implicitních teorií výuky k implicitním pedagogickým znalostem. Paido, Brno.
- WOLLSCHLAGEROVÁ M., WOLLSCHLAGER G. 2002: Symbol v diagnostice a psychoterapii. Portál, Praha.